

Het gebruik van de voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 8 november 1981

door Lieven DE WINTER,

Aspirant Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek.

★

Niet alleen wat de algemene verkiezingsuitslag betreft, maar ook m.b.t. het gebruik van de voorkeurstem was 1981 een bijzonder verkiezingsjaar. De sinds 1958 aan gang zijnde gestadige stijging van het aandeel van de voorkeurstemmen in het totaal der geldige stemmen werd in 1981 abrupt onderbroken.

In dit artikel wordt de evolutie sinds 1919 van het gebruik van de voorkeurstem besproken. Voorts wordt dit gebruik geanalyseerd naar arrondissement, provincie en naar politieke partij. Tenslotte wordt het verband tussen de evolutie van de stempercentages en voorkeurstempercentages onderzocht.

I. Het gebruik van de voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 8 november 1981.

A. *De evolutie van het gebruik van de voorkeurstem*

In 1981 werden er voor de verkiezing van de leden van de Kamer van Volksvertegenwoordigers 2.915.317 voorkeurstemmen uitgebracht op een totaal van 6.152.106 geldige stemmen, d.i. 47,39 %. Zoals uit tabel I blijkt werd de sinds 1961 aan de gang zijnde stijging van het gebruik van de voorkeurstem in 1981 bruusk afgebroken. In 1978 bedroeg het aandeel voorkeurstemmen nog 51,86 %, dit percentage ligt meer dan vier procent hoger dan in 1981. De terugval van dit percentage is niet alleen belangrijk omwille van het doorbreken van een opwaartse trend.

Ook de grootte van deze achteruitgang is uitzonderlijk. In de na-oorlogse periode komen er slechts twee verkiezingsjaren voor met een lager percentage voorkeurstemmen dan in het vorig verkiezingsjaar. In 1950 bedroeg de achteruitgang 2,40 % (van 22,78 % in 1949 naar 20,38 % in 1950),

TABEL I

De personale keuze bij de parlementsverkiezingen sinds 1919

Verkiezing	Kamer		Senaat	
	Absoluut	%	Absoluut	%
1919	288.068	16,36	151.754	9,62
1921	300.785	15,57	163.975	8,80
1925		(*)	233.725	11,51
1929	369.235	16,55	249.525	11,45
1932	481.000	20,59	344.428	15,04
1936	557.861	23,61	425.871	18,52
1939	639.271	27,33	495.725	21,64
1946	535.189	22,62	415.404	17,76
1949	1.146.496	22,78	914.879	18,36
1950	1.007.486	20,38	778.499	15,84
1954	1.362.463	26,40	1.048.099	20,50
1958	1.386.187	26,14	1.081.997	20,57
1961	1.737.393	32,99	1.326.781	25,39
1965	2.023.118	39,04	1.656.919	32,38
1968	2.151.621	41,55	1.736.896	33,97
1971	2.415.967	45,74	1.957.468	37,56
1974	2.620.951	49,84	2.092.155	40,35
1977	2.801.974	50,26	2.244.221	40,65
1978	2.870.994	51,86	2.291.010	41,82
1981	2.915.317	47,39	2.405.021	39,66

* Gegevens over de Kamerverkiezingen van 1925 zijn niet beschikbaar.

in 1958 bedroeg de achteruitgang slechts 0,26 % (van 26,40 % in 1954 naar 26,14 % in 1958). De achteruitgang van 4,47 % in 1981 is m.a.w. de sterkste sinds de Tweede Wereldoorlog.

Ook voor de senaatsverkiezingen ging het voorkeurstemmengebruik achteruit. Van de 6.063.910 geldige stemmen werden er 2.405.021 op titelvoerende kandidaten uitgebracht, d.i. 39,66 %. In 1978 bedroeg het aandeel van de voorkeurstemmen nog 41,82 %. Dus ook voor de verkiezing van de senatoren is er t.a.v. 1981 een duidelijke achteruitgang (2,16 %), zij het minder uitgesproken dan bij de verkiezing voor de Kamer.

TABEL II

De voorkeurstemmen naar arrondissement*

Arrondissementen	Kamer van Volksvertegenwoordigers						Senaat
	1968	1971	1974	1977 **	1978	1981	1981
Antwerpen	31,67(25)	35,92(24)	43,25(17)	48,97(17)	49,50(19)	44,85(20)	33,98(16)
Mechelen	34,42(20)	42,62(18)	44,51(19)	43,97(21)	43,77(25)	43,77(25)	39,43(26)
Turnhout	34,17(27)	42,04(19)	47,78(18)	40,73(25)	44,08(24)	41,03(24)	34,88(15)
Gent-Beklo	41,40(16)	48,31(15)	53,41(13)	51,62(12)	54,98(12)	52,33(9)	34,81(14)
Dendermonde	36,34(18)	49,34(13)	54,91(9)	56,26(9)	55,56(11)	48,10(14)	32,89(18)
Sint-Niklaas	33,25(24)	41,61(20)	42,04(24)	40,91(24)	46,93(20)	44,84(21)	32,89(18)
Oudenaarde	53,60(5)	68,44(1)	69,19(3)	69,96(1)	68,30(1)	66,50(1)	50,67(3)
Aalst	55,76(4)	64,48(4)	66,65(4)	63,77(6)	61,04(7)	55,32(7)	50,67(3)
Brugge	44,85(12)	53,21(10)	58,32(7)	53,96(11)	52,48(14)	46,49(17)	39,42(10)
Veurme-Oostende-							
Diksmuide	49,99(10)	55,02(7)	53,02(14)	50,23(14)	50,37(15)	46,81(16)	43,12(6)
Roeselare-Tielt	41,81(15)	48,17(16)	49,95(16)	51,38(13)	56,20(10)	47,91(15)	35,56(13)
Ieper	41,39(17)	45,62(17)	43,85(21)	38,91(29)	42,70(27)	40,36(25)	40,36(25)
Kortrijk	42,23(13)	51,53(11)	53,57(12)	54,83(10)	60,44(8)	48,81(11)	38,17(11)
Hasselt	56,14(3)	85,07(2)	71,31(1)	66,38(5)	64,14(5)	58,22(6)	58,22(6)
Tongeren-Maaseik	60,05(1)	65,03(3)	64,22(5)	66,53(4)	66,83(2)	62,02(2)	60,15(1)
Leuven	46,32(11)	54,03(8)	53,85(11)	59,54(8)	59,78(9)	54,07(8)	46,98(4)
Brussel	50,84(9)	48,41(14)	52,64(15)	49,21(16)	52,79(13)	48,28(13)	41,66(9)
Nijvel	37,88(19)	34,40(25)	40,29(26)	42,62(22)	42,94(26)	37,95(27)	33,60(17)
Bergen	22,22(30)	25,15(30)	27,83(30)	32,85(30)	35,74(30)	32,63(30)	32,63(30)
Zinnik	30,49(27)	32,49(27)	37,68(29)	40,38(27)	45,39(23)	36,52(29)	36,52(29)
Charleroi	30,58(26)	32,13(28)	38,35(27)	40,38(26)	39,90(29)	41,29(23)	41,29(23)
Thuin	25,92(29)	29,72(29)	32,18(29)	40,08(28)	40,83(28)	36,75(28)	36,75(28)
Doornik-Aat-Moskroen	35,00(21)	40,12(23)	43,88(20)	49,36(15)	50,14(16)	48,81(11)	42,03(7)
Luik	28,11(28)	34,39(26)	40,90(25)	42,49(23)	46,03(22)	43,11(22)	41,72(8)
Hoei-Borgworm	37,28(20)	40,99(21)	48,84(17)	47,84(19)	46,39(21)	45,75(18)	32,05(20)
Verviers	42,20(14)	40,58(22)	42,80(23)	47,53(20)	49,89(18)	49,43(10)	35,85(12)
Aarlen-Marche-en-							
Famenne-Bastenaken	59,50(2)	63,24(5)	69,88(2)	68,30(2)	65,09(4)	60,44(3)	59,53(2)
Neufchâteau-Virton	52,68(6)	59,09(6)	62,02(6)	67,37(3)	65,69(3)	58,37(4)	58,37(4)
Namen	50,96(8)	50,00(12)	54,89(10)	48,96(18)	50,10(17)	45,47(19)	45,47(19)
Dinant-Philippeville	52,21(7)	53,51(9)	55,64(8)	61,56(7)	62,77(6)	58,25(5)	44,42(5)

* In ten honderd van het totale aantal geldige stemmen ; tussen haakjes de rang orde van elk arrondissement.

** Er moe aan herinnerd worden dat een aantal arrondissementen wijzigingen qua grootte hebben ondergaan door de samenvoeging van gemeenten in 1977.

TABEL III
De voorkeurstemmen naar provincie*
 (Kamer van Volksvertegenwoordigers)

Provincie	1968	1971	1974	1977 **	1978	1981
Antwerpen	32,80 (8)	38,43 (7)	44,70 (7)	46,32 (7)	47,27 (7)	42,97 (8)
Brabant	48,67 (4)	47,94 (6)	51,50 (6)	50,46 (6)	52,97 (6)	48,09 (5)
Henegouwen	29,51 (9)	32,48 (9)	36,89 (9)	41,02 (9)	42,33 (9)	39,38 (9)
Limburg	58,16 (1)	65,44 (1)	67,69 (1)	66,46 (2)	65,50 (1)	60,15 (1)
Luik	32,95 (7)	36,95 (8)	42,68 (8)	45,55 (8)	47,01 (8)	46,86 (7)
Luxemburg	56,47 (2)	61,40 (2)	66,39 (2)	67,89 (1)	65,36 (2)	59,53 (2)
Namen	51,43 (3)	51,31 (5)	55,17 (4)	53,52 (4)	54,71 (4)	50,18 (4)
Oost-Vlaanderen	43,83 (6)	52,57 (3)	56,04 (3)	54,68 (3)	56,21 (3)	52,42 (3)
West-Vlaanderen	44,28 (5)	51,34 (4)	52,84 (5)	51,38 (5)	53,92 (5)	46,87 (6)

* In ten honderd van het totale aantal geldige stemmen; tussen haakjes de rangorde van elke provincie.

** Er moge aan herinnerd worden dat door de samenvoeging van gemeenten in 1977 een aantal provincies wijzigingen qua grootte heeft ondergaan.

Het verschil tussen het percentage voorkeurstemmen voor de Kamer en de Senaat bedraagt 8,24 %, wat minder is dan het recordpercentage van 1978, nl. 10,04 %.

B. De voorkeurstemmen naar arrondissement en provincie

Het gebruik van de voorkeurstem vertoont opmerkelijke verschillen naar arrondissement en provincie (tabellen II en III). In het arrondissement met de hoogste score (Oudenaarde 66,50 %) werden er meer dan tweemaal zoveel voorkeurstemmen uitgebracht dan in het arrondissement met de laagste score (Bergen 32,63 %). De vijf arrondissementen met de hoogste voorkeurstemmenscores zijn in dalende volgorde Oudenaarde (66,50 %), Tongeren-Maaseik (62,02 %), Aarlen-Marche-Bastenaken (60,44 %), Neufchâteau-Virton (58,37 %) en Dinant-Philippeville (58,25 %). Na Bergen volgen in stijgende volgorde onderaan de rangschikking Zinnik (36,52 %), Thuin (36,75 %), Nijvel (37,95 %) en Mechelen (39,43 %).

De provincie met het hoogste percentage voorkeurstemmen is Limburg (60,15 %), op de voet gevolgd door Luxemburg (59,53 %). De provincie die het laagste percentage scoort is Henegouwen (39,38 %), waarin enkel het arrondissement Doornik-Aat-Moeskroen boven het nationaal gemiddelde ligt.

Slechts één arrondissement ziet zijn percentage voorkeurstemmen stijgen t.a.v. 1978, nl. Charleroi van 39,90 % in 1978 tot 41,29 % in 1981, dit is een stijging van 1,39 %. Arrondissementen met een geringe achteruitgang zijn Verviers (—0,46 %), Hoei-Borgworm (—0,64 %), Doornik-Aat-Moeskroen (—1,33 %) en Luik (—1,59 %). De arrondissementen met de grootste achteruitgang zijn Kortrijk (—11,63 %), Zinnik (—8,87 %), Roeselare-Tielt (—8,29 %), Dendermonde (—7,46 %) en Neufchâteau-Virton (—7,32 %).

Voor een gedeelte kunnen deze verschillen in achteruitgang verklaard worden door het al dan niet op de voorgrond treden van nieuwe kandidaten in een arrondissement.

Een vergelijking van de arrondissementen naarmate hun voorkeurstemmenpercentage bij de senaatsverkiezingen fluctueert, is wegens gebrek aan onderzoek over de vorige verkiezingsjaren niet uitgevoerd (1). Wel kunnen we de arrondissementen vergelijken naargelang hun voorkeurstemmenscore voor de Kamer verschilt van deze voor de Senaat. Het

(1) De gegevens over het gebruik van de voorkeurstem bij de verkiezingen van 8 november 1981 hebben we gehaald uit de originele processen-verbaal van de centrale provinciale kiesbureaus en van de arrondissementshoofdbureaus. Wij danken het Ministerie van Binnenlandse Zaken, Dienst Verkiezingszaken voor hun bereidwillige hulp terzake.

grootste verschil tussen het percentage voorkeurstemmen voor de Kamer en voor de Senaat situeert zich in het arrondissement Gent-Eeklo. Voor de Kamer bedraagt het percentage 52,53 %, voor de Senaat 34,81 %, m.a.w. een verschil van 17,72 %. Dit komt door de aanwezigheid van twee politieke topfiguren, nl. Willy De Clercq en Wilfried Martens op de kamerlijst, terwijl op de senaatslijst alleen maar « backbencher's » voorkomen. Het arrondissement met het kleinste verschil is Bergen-Zinnik. Indien we de voorkeurstemmen voor de Kamer van het arrondissement Bergen met die van Zinnik samentellen, bedraagt het aandeel der voorkeurstemmen in het totaal der geldige stemmen 33,74 %. Voor de senaatsverkiezingen vormen Bergen en Zinnik één verkiezingsarrondissement. Het aandeel der voorkeurstemmen bedraagt er 32,52 %, m.a.w. slechts 1,22 % minder dan voor de Kamer. Dit komt door de aanwezigheid van slechts één kandidaat die veel voorkeurstemmen aantrok, nl. uittredend minister Urbain, terwijl er op de lijsten voor de Senaat twee belangrijke kandidaten te vinden waren, nl. uittredend minister Mainil en gewezen minister Delmotte.

De rangschikking van de provincies en de arrondissementen volgens hun voorkeurstemmenpercentages vertoont weinig verschil met de rangschikking uit vorige verkiezingsjaren (zie rangordecijfers naast de voorkeurstemmenpercentages in tabel II en III).

Wanneer een arrondissement toch een opvallende vooruitgang of achteruitgang op deze rangorde te beurt valt, is dit meestal te wijten aan het rijzen van een nieuwe « politieke ster » resp. het verdwijnen van een populair politicus.

C. De voorkeurstem naar politieke partij

De christen-democratische kiezers brachten op 8 november het meest een voorkeurstem uit, nl. 60,34 % (tabel IV). Dit is geen uitzondering. Op 1977 na, waarin de CVP-PSC nipt overtroffen werd door de liberalen,

Voor de gegevens over het gebruik van de voorkeurstem in vorige verkiezingsjaren hebben wij beroep gedaan op :

W. DEWACHTER, *De wetgevende verkiezingen als proces van machtsverwerving in het Belgisch politiek bestel*, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1967, blz. 273-276.

W. DEWACHTER, M. DEWEERDT, *De parlementsleden naar hun voorkeurstemmen bij de verkiezingen van 1961, 1965, 1968, 1971 en 1974*, Afdeling Politologie, Documentatiebundel nr 2, 1975, 33 blz.

M. DEWEERDT, De personale keuze bij de parlementsverkiezingen van 17 april 1977, in *Res Publica*, XIX (1977), 3, blz. 515-528.

M. DEWEERDT, Het gebruik van de voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 17 december 1978, in *Res Publica*, XXI (1979), 2, blz. 331-341.

hebben de christen-democratische partijen na de verkiezingen van 1961 steeds het hoogste percentage voorkeurstemmen gehaald. Zoals in 1978 scoort de franstalige PSC ook nu hoger dan de CVP. In 1978 bedroeg het voorkeurstemmenpercentage van de PSC 61,62 % en van de CVP 60,93 %, in 1981 respectievelijk 62,87 % en 59,36 %.

Van de liberale kiezers maakten in 1981 49,29 % gebruik van de voorkeurstem, in 1978 55,31 %. Deze sterke daling komt het sterkst bij de franstalige liberalen naar voren. Zij behaalden in 1981 een score van 47,62 % tegenover 55,53 % in 1978. De Vlaamse liberalen scoorden in 1978 en 1981 respectievelijk 55,19 % en 50,40 %. Met deze score zakken zij op het niveau van vóór 1968.

Voor het eerst in de geschiedenis scoren de socialistische partijen (SP en PS) samen als groep een hoger aandeel voorkeurstemmen dan de Vlaams-nationale partijen (VU en Vlaams Blok), nl. 45,12 % tegenover 44,66 %. Van de Vlaamse socialistische kiezers maakten 47,40 % gebruik van de voorkeurstem, van de franstalige socialistische kiezers slechts 42,99 %. Het kiezerskorps van de Volksunie scoort een voorkeurstemmenpercentage van 46,09 % in 1981, dat van het Vlaams Blok slechts 34,12 %. Daar waar de percentages van de SP en de PS ongeveer gelijk zijn aan die van 1978 (resp. 46,09 % en 42,68 %) kent de Volksunie een zeer sterke achteruitgang van het aandeel voorkeurstemmen, nl. van 57,23 % in 1978 naar 46,09 % d.i. —11,14 %. De daling bij het Vlaams Blok is minder spectaculair, nl. van 34,12 % in 1978 naar 31,96 %.

Op de redenen voor de verschillen in evolutie tussen de partijen gaan we later in.

Van de kiezers die in 1981 op de franstalige taalpartijen (FDF, RW, Wallon) stemden, bracht 39,09 % een voorkeurstem uit. Tussen deze drie partijen bestaan er grote verschillen in het gebruik van de voorkeurstem. Het FDF behaalt de hoogste score, nl. 49,18 % (44,68 % in 1978). Wallon scoort 30,86 % en het RW scoort het laagst van al deze partijen, nl. 28,04 % (37,57 % in 1978).

De communistische kiezers hebben in 1981 iets meer van de personenkeuze gebruik gemaakt dan in 1978, nl. 29,29 % tegenover 27,43 %.

Het RAD-UDRT behaalt in 1981 een voorkeurstemmenpercentage van 28,92 %, wat een lichte stijging betekent t.a.v. de 27,01 % in 1978.

(2) Zo werd de sterkste kantonale achteruitgang van de SP op 8 november 1981 vastgesteld in het kanton Tienen, waar de partij zakte van 33,25 naar 24,63 %. Deze klap is hoofdzakelijk te verklaren door het feit dat Rik Boel in 1978 de kamerlijst aanvoerde en in 1981 de senaatslijst. Voor de Senaat boekte de SP in het kanton Tienen meer dan 4 % winst. X., « Ook in Tienen is er een Boel-efekt », in *De Morgen*, 14 november 1981, blz. 4.

TABEL IV

Evolutie van de voorkeurstemmen naar partij*
(Kamer van Volksvertegenwoordigers)

Verkiezing	Katholieken	Socialisten	Liberalen	Vlaams- nationalisten	FDf-RW	Kommunisten
1919	24,53	6,51	20,26	10,03		
1929	23,27	6,54	25,45	15,62		10,29
1939	38,08	12,88	31,78	28,74		14,05
1950	26,80	10,40**	26,54*	(a)		9,68
1958	32,21	14,46**	36,78*	28,49		12,25
1961	42,05 (-)	19,06 (=)	46,76 (+)	32,57 (+)		17,42 (+)
1965	47,53 (-)	27,25 (-)	46,43 (+)	39,45 (+)	27,29***	21,14 (+)
1968	53,98 (-)	28,32 (-)	50,23 (-)	38,08 (+)	25,48 (+)	20,10 (-)
1971	58,13 (-)	36,18 (=)	54,88 (=)	45,48 (+)	26,06 (+)	27,73 (=)
1974	61,72 (+)	39,24 (=)	57,20 (=)	48,40 (-)	38,45 (=)	31,21 (=)
1977	58,31 (+)	39,70**** (=)	59,51 (=)	51,83 (=)	36,84*** (-)	30,14 (=)
1978	61,12 (=)	44,34 (-)	55,31 (=)	53,44 (-)	41,82 (=)	27,34 (=)
1981	60,34 (-)	45,12 (=)	49,29 (+)	44,66 (+)	39,09***** (-)	29,29 (-)

* In ten honderd van het totale aantal geldige stemmen.

** Omwille van de socialistisch-liberale verkiezingscoalitie in Limburg en Luxemburg werd geen rekening gehouden met deze provincies.

*** Hierin zijn verrekend de voorkeurstemmen van het FDF in het kiesarrondissement Brussel (31,77 %), van het Front Démocratique Wallon in Nijvel (40,18 %), van het Front Wallon in alle arrondissementen van de provincie Henegouwen (17,96 %) en van de Parti Wallon des Travailleurs in de arrondissementen Luik en Verviers (20,65 %).

**** Omwille van de coalitie tussen PSB en RW in Luxemburg werd geen rekening gehouden met deze provincie.

***** In 1981 werden de stemmen voor de lijst Wallon bij die voor het FDF-RW geteld.

(a) Percentage van de Vlaamse Concentratie in 1949: 40,50. De 8.238 voorkeurstemmen van Van Dieren in Brussel vertegenwoordigen hiervan 7,93 %.

Van de partijen die in het parlement een zetel hebben behaald scoren de groene partijen het laagste voorkeurstemmenpercentage, nl. 22,50 %. Het percentage van de Vlaamse ecologische partij Agalev verschilt niet veel van dat van haar franstalige tegenhanger (resp. 22,64 % en 21,94 %).

II. Het verband tussen stempercentages en voorkeurstemmenpercentages.

Uit tabel IV blijkt dat de partijen die in 1981 een forse winst boekten t.a.v. 1978 (m.n. de VU, de PRL, de PVV en de ecologisten) hun aandeel voorkeurstemmen sterk zien dalen. Bij de VU daalt het percentage voorkeurstemmen met 11,14 %, bij de PVV 4,79 %, bij de PRL 6,24 % en bij de ecologisten 4,31 %.

Bij de grote verliezers behalen de CVP en de PSC min of meer hetzelfde percentage als in 1978. Het FDF ziet zelfs haar percentage stijgen met 4,50 %.

Hieruit blijkt dat de kiezers die de CVP en de PSC de rug hebben toegekeerd, hoogst waarschijnlijk representatief zijn qua stemgedrag (voorkeurstem of lijststem) voor het totale christen-democratische kiezerskorps. M.a.w. de voorkeurstemmers zijn niet minder ontrouw aan hun partij als de lijststemmers van de CVP en PSC. De toenemende personificatie van het politieke leven in het algemeen en van de verkiezingscampagnes in het bijzonder, welke aan de basis liggen van het groeiend aandeel van de voorkeurstemmen, verzwakt de binding tussen de kiezer en partij blijkbaar niet (3). Dit werd door sommigen wel eens gevreesd (4). Indien we daarenboven deze vaststelling gaan toetsen aan vroegere verkiezingen, blijkt dat wanneer de traditionele partijen in een bepaald verkiezingsjaar met meer dan één percent achteruitgingen, het aandeel van de voorkeurstemmen in hun totaal stemmenaantal een duidelijke stijging vertoonde. Met andere woorden: de voorkeurstemmers van de traditionele partijen zijn doorgaans trouwer aan hun partij wanneer deze een electoraal verlies lijdt dan de lijststemmers! Wanneer een partij

(3) Wat de personificatie van de verkiezingscampagnes betreft, zie W. DEWACHTER, Kleine schaalverandering of trend: de personificatie van de politiek langs de propaganda, in *Res Publica*, XIV (1972), 2, blz. 325-341.

G. THOVERON, La campagne en français, in *Res Publica*, XIX (1977), 3, blz. 450-451.

J. GIELEN, *Verkiezingscampagnes blijven een miljoenen aangelegenheid*, Afdeling Politologie, 1981, blz. 18-22.

(4) « Velen schijnen hierbij te vergeten dat de voorkeurstem vaak een eerste stap naar afvalligheid is. Voor de CVP stem ik niet meer, maar aan kandidaat X geef ik nog wel enig krediet... ».

H. DE RIDDER, Lange weg naar wedersopstanding, in *De Standaard*, donderdag 12 november 1981.

electoraal stand houdt (winst of verlies kleiner dan één procent) dan kan men in zeven van de tien gevallen eveneens een stijging van het voorkeurstemmenpercentage vaststellen. Dit is niet zo verwonderlijk, gelet op de autonome stijgende trend van het algemeen voorkeurstemmenpercentage sinds 1961. Wanneer de vooruitgang van één der traditionele partijen meer dan één percent bedroeg, is de weerslag op het voorkeurstemmenpercentage diffuus (tweemaal een stijging, tweemaal een daling en eenmaal status quo).

Uit dit alles kan men besluiten dat de kiezer die een voorkeurstem uitbrengt meestal trouwer aan zijn partij is dan een lijststemmer. De zgn. floating voter is dus eerder een lijststemmer dan een voorkeurstemmer, een hypothese die voor 1981 nochtans niet opgaat. Het kiezerskorps dat de CVP op 8 november 1981 verlaten heeft bestaat hoogstwaarschijnlijk uit dezelfde verhouding voorkeurstemmers/lijststemmers (60/40) als het kiezerskorps dat aan de CVP trouw gebleven is. Deze verhouding werd immers niet aangetast door het verlies van één kwart van het eigen kiezerskorps. De daling van het percentage voorkeurstemmen van de winnende partijen kan ditmaal niet verklaard worden door het overlopen van lijststemmers van de ene naar de andere partij. Het is waarschijnlijk te wijten aan het uitbrengen van lijststemmen op de winnende partijen door kiezers die voordien een voorkeurstem uitbrachten op één der verliezende partijen.

Waarom dan hebben deze kiezers in 1981 een lijststem uitgebracht, terwijl zij voordien een voorkeurstem uitbrachten, zij het weliswaar op een andere partij? Een eerste verklaring vormt de aard van de motieven die aan de basis lagen van de beslissing om de partijkeuze te veranderen. Uit opiniepeilingsonderzoek over de kiesintenties en de kiesmotivaties bij de jongste verkiezingen blijkt dat de motivaties van meer dan 80 % van de kiezers die verklaarden op 8 november niet meer op de CVP te stemmen, verband hielden met het doen en laten van de partij in haar geheel. Zij gingen bv. niet meer akkoord met het regeringsbeleid; zij vonden dat andere partijen standpunten verdedigden die meer overeen kwamen met de hunne (5). De motivaties om niet meer op de CVP te stemmen lagen op het programmatisch-beleidsmatig vlak. De aantrekkingskracht van de partijen, waarnaar deze « ontrouwe » kiezers zijn overgegaan, moet dus in eerste instantie op dit vlak te situeren zijn. Het uitbrengen van een

(5) L. DE WINTER, *Analyse van de structurele samenstelling van het kiezerskorps van de Vlaamse politieke partijen op 8 november 1981*, Afdeling Politologie, 1982 (te verschijnen).

X. « Environ 16 % du corps électoral ont voté pour une femme », in *Le Soir*, 18 maart 1974, blz. 2.

lijststem, die meer dan de voorkeurstem het akkoord gaan met het beleid en het programma van een partij uitdrukt, lijkt dan ook de meest aangegeven stemmodaliteit (6).

Daarbij komt dat de overlopende kiezer waarschijnlijk meer vertrouwd is met de nieuwe partij in haar geheel dan met haar kandidaten uit zijn arrondissement. Kandidaten trekken voorkeurstemmen aan omwille van verschillende verdiensten en kwaliteiten: o.a. hun bekwaamheid om de standpunten van hun partij te verwoorden en te belichamen, hun aanwezigheid in het lokale publieke leven, de mate van politieke inzet binnen en buiten het parlement, de omvang en kwaliteit van hun dienstbetoon, de grootte van hun verkiezingscampagne enz. (7).

Het is onwaarschijnlijk dat de overlopende kiezers in dezelfde mate vertrouwd zijn met en beïnvloedbaar zijn door dit geheel van kwaliteiten van de kandidaten van hun nieuwe favoriete partij als het traditioneel kiezerskorps van deze partij. Het uitbouwen van deze set van kenmerken die voorkeurstemmen aantrekken, vergt voor de meeste kandidaten aardig wat tijd. De gevoeligheid van de burger voor deze kwaliteiten veronderstelt daarenboven ook een zekere mate van integratie in de politieke partij of aanverwante zuil. De meeste overlopende kiezers zijn daar (nog) niet aan toe. De beperkte gevoeligheid van overlopende kiezers voor de voorkeurstemmen aantrekkende eigenschappen van de kandidaten van de partij waarnaar hun huidige voorkeur uitgaat, kan dus eveneens de daling van het voorkeurstemmen percentage van de winnende partijen verklaren.

Bovendien is het niet onwaarschijnlijk dat vele kiezers die in 1981 niet meer op de CVP gestemd hebben, niet de bedoeling hadden om in de toekomst nooit meer op de CVP te stemmen, of m.a.w. definitief van partijkeuze te veranderen. Velen hebben op een andere partij gestemd om aan de CVP, waar hun uiteindelijke sympathie blijft naar uitgaan, hun onvrede met het voorbije partij- en regeringsbeleid uit te drukken, in de hoop dat in de toekomst met deze terechtwijzing zal rekening gehouden worden. De kiezers die vanuit deze optiek gestemd hebben op een andere partij dan de CVP zullen waarschijnlijk eerder een lijststem hebben uitgebracht dan een voorkeurstem, omdat het uitbrengen van een voorkeurstem ook een bepaalde mate van integratie in en een tamelijk diepgaande interesse voor deze nieuwe partij veronderstelt. Tot dit laatste is deze categorie van kiezers minder bereid.

(6) W. DEWACHTER, « De wetgevende... », *op. cit.*, blz. 270.

(7) L. DE WINTER, Parlementaire en buiten-parlementaire activiteiten van Vlaamse volksvertegenwoordigers, in *Res Publica*, XXII (1980), 1-2, blz. 223-257.

Tenslotte kan de laattijdigheid van het moment waarop de kiezers beslist hebben om niet meer op de CVP te stemmen ook mee gespeeld hebben in het veranderen van voorkeurstem naar lijststem. Uit de meeste opiniepeilingen blijkt dat een zeer groot aantal CVP-kiezers tot vlak voor de verkiezingsdatum nog niet beslist hadden om al dan niet op een andere partij te stemmen. Zij hebben dit slechts beslist enkele dagen vóór 8 november. Voor hen was de vraag in eerste plaats het al of niet stemmen op de CVP, en niet het al of niet uitbrengen van een lijststem op een alternatieve partij of een voorkeurstem op een der kandidaten van een alternatieve partij (8).

Deze vier redenen tesamen kunnen de gevoelige daling van het percentage voorkeurstemmen van de winnende partijen verklaren. Nochtans mag niet uit het oog verloren worden dat het peilen naar de motivatie van de kiezer om een voorkeurstem uit te brengen en om al dan niet van partij te veranderen een moeilijke onderneming is. Hogergestelde verklaringen hebben dus allen een hypothetisch karakter. Slechts op basis van een grondig opinie-onderzoek met specifieke vraagstelling naar de motivaties van de kiezer om al dan niet een voorkeurstem uit te brengen en naar de onderliggende motieven van het stemgedrag kan deze, weliswaar vrij plausibele, hypothesen definitief verifiëren.

Besluit.

Ook wat betreft het gebruik van de voorkeurstem zijn er in 1981 bruuske verschuivingen gebeurd. De sinds 1961 aan de gang zijnde stijging van het aandeel der voorkeurstemmen in het totaal aantal geldige stemmen werd onderbroken door een daling van 4,47 % voor de Kamer en 2,16 % voor de Senaat.

De rangschikking van de provincies en de arrondissementen volgens hun voorkeurstemmenpercentage vertoont daarentegen weinig verandering.

De partijen die in 1981 een aanzienlijke electorale vooruitgang boeken zien hun voorkeurstemmenpercentage sterk dalen. De verliezende partijen behouden hun voorkeurstemmenpercentage of zien dit zelfs stijgen. Dit wijst erop dat de kiezers die van partijkeuze veranderd zijn, doorgaans ook overgestapt zijn van voorkeurstem naar lijststem. Deze verandering in stemwijzegegedrag kan men niet vaststellen bij de floating voters uit vorige verkiezingen.

(8) X., « Hoe fout waren de opiniepeilers ? », in *Knack*, 18 november 1981, blz. 24-25.

Summary: The preferential vote at the Belgian general elections of November 8th, 1981.

At the general elections, the Belgian voter can either vote for an entire party (a vote on top of the candidate-list) or vote for a candidate on that list. The general elections of november 8th, 1981 featured a notable fall of the percentage of preferential votes by 4,46 %, although this proportion was steadily rising since 1958, by an average of 3,67 % each election year.

Although the use of preferential votes is varying from one constituency to another, and from one party to another, the order of constituencies and parties, ranked by their proportion of preferential votes, did not change profoundly.

The remarkable drop of the overall proportion of preferential votes is probably due to the shift from preferential votes to list-votes by the bulk of voters who fled from the christian-democratic parties to the liberals, the flemish-nationalists and the ecologists.

